

Problematika dvostruke drugosti u romanu "Voljena" Toni Morrison

Peran, Antonia

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:186:309945>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Antonia Peran

Problematika dvostruke drugosti u romanu *Voljena* Toni Morrison

(ZAVRŠNI RAD)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Antonia Peran

Matični broj:0009064877

Problematika dvostruke drugosti u romanu *Voljena* Toni
Morrison
ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost i engleski jezik i književnost

Mentor: dr. sc. Dejan Durić

Rijeka, 14. rujna 2015.

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Kolonijalizam i postkolonijalizam – terminološko određenje	6
3. Kolonijalna ideologija i kolonijalni diskurs	11
4. Kolonijalni i postkolonijalni identitet	17
5. Feministička kritika i ženski identitet i njihov odnos prema postkolonijalnoj teoriji.....	21
5.1. Reprzentacija žene u okviru europske feminističke kritike	23
6. Roman Voljena Toni Morrison iz feminističke i postkolonijalne prizme	26
6.1. Voljena- postkolonijalno tumačenje	26
6.1.1. Motiv odsutnosti kao pokazatelj prisutnosti	26
6.1.2. Reprzentacija prošlosti	31
7. Voljena u okviru feminističke kritike	34
8. Narativna struktura djela	42
9. Zaključak	44
Sažetak.....	46
Ključne riječi	46

1. Uvod

Roman *Voljena* iz 1987. djelo je spisateljice Toni Morrison, prve afroameričke autorice koja je dobila Nobelovu nagradu. Uz brojne druge nagrade za isti roman 1988. dobiva i Pulitzerovu nagradu. Kao afroamerička spisateljica, ispreplićući stvarnost i fikciju, stvara priče koje hrabro temelji na povijesnoj podlozi i iskustvima afroameričkih robova. Kako navodi Sima Farshid, „njezina književnička karijera predstavlja trajni napor da oblikuje dugo godina utišan glas njezinog potlačenog naroda, naroda sa degradirajućim statusom inferiornog drugog koji se uspostavlja mehanizmima moći u američkom društvu.“¹ Sama Morrison u predgovoru djela kaže kako ju je na pisanje ovog romana naveo osjećaj slobode koju je osjetila nakon napuštanja posla u izdavačkoj kući kako bi se potpuno posvetila pisanju.² U to je vrijeme naišla i na priču o povijesno stvarnoj osobi, Margaret Garner, koja je ubila svoju djecu kako ne bi poput nje pali u ropstvo. Taj ju je trenutak potaknuo na razmišljanje o samoj slobodi u okolnostima u kojima ona živi, ali i o (ne)slobodi „crnih“ žena koje su živjele prije nje, te tako nastaje *Voljena* u kojoj su glavni protagonisti upravo afroamerički bivši robovi. Budući da takvi likovi i fabula otvaraju pitanje marginaliziranosti u društvu, tema će ovog rada biti problematika dvostruke drugosti u romanu. Ideja drugosti će se tako promatrati sa dva aspekta: iz perspektive postkolonijalizma i feminističke kritike. Prije analize postkolonijalnih i feminističkih ideja koja prožimaju djelo, u radu će se istaknuti problemi vezani uz definiranje ključnih pojmova kao što su postkolonijalizam, kolonijalizam, imperijalizam a zatim će se navedeno objasniti kroz prizmu postkolonijalnog diskursa. Nadalje, djelo će se tumačiti putem postavki feminističke kritika kako bi se drugost objasnila i kroz prizmu

¹ Farshid., 2012., str. 1.

² Morrison, 2013., str. 9.-11.

patrijarhata te rodne diskriminacije, izjednačavajući žensko s pasivnim, tjelesnim, strastvenim i majčinskim. Kao nositelji autoričnih ideja (i utjelovljenja drugosti) razmotrit će se glavni likovi, ponajprije lik Sethe koja će poslužiti kao glavni primjer manifestacije dvostruke drugosti, a zatim i lik Voljene, Denver, Baby Suggs i Paula D. Na temelju navedenih analiza pokušat ću dokazati kako roman *Voljena* ulazi u korpus postkolonijalnih postmodernih romana te ću zaključiti na koji je način Morrison uspjela u svojoj nakani da kroz prikaz dvostruke drugosti, a putem postkolonijalnog diskursa, da glas onima koji su submisivni na svim područjima života.

2. Kolonijalizam i postkolonijalizam – terminološko određenje

Budući da će se ovaj rad temeljiti na analizi romana *Voljena* u okviru književne i društvene kritike, važno je odrediti i društveni i politički kontekst u kojem i zbog kojeg nastaje. U svojem romanu Toni Morrison nastoji povezati prošlost američkih robova sa suvremenim društvenim okolnostima, budući da se radnja odvija u Sjedinjenim Američkim Državama nakon građanskog rata gdje se crnce iskorištava kao obespravljenu radnu snagu. Stoga je za tumačenje djela važno definirati termine kolonijalizma i postkolonijalizma zajedno sa problemima i specifičnostima koje se pritom javljaju kako bismo roman smjestili u okvire postkolonijalne kritike.

Kolonijalizam i postkolonijalizam koncepti su koji se mogu promatrati unutar različitih konteksta. Treba naglasiti kako su to termini prvotno nastali vezano uz društvene okolnosti i određeno povijesnom razdoblje. Međutim, nakon vremenskog i prostornog orijentiranja, analiza dvaju termina može se, a najčešće se i proširuje na nebrojeno mnogo tumačenja i sfera. Za ovaj će rad biti podjednako važno tumačenje termina u okviru društvenih i socijalnih odnosa kao i odnosa jezika/diskursa koji je sredstvo indikacije istih.

Ania Loomba je tako u svojoj knjizi *Kolonijalizam/postkolonijalizam* kako i sama navodi, nastojala opsežno obuhvatiti ključne pojmove, događaje i pitanja o kolonijalizmu, naglašavajući ključne rasprave i škole koje bi mogle biti od koristi pri proučavanju tih pojmova i njihove međusobne povezanosti. Loomba zaključuje kako se kolonijalizam može definirati kao pokoravanje i kontroliranje nečije zemlje i dobara³ čime se kolonijalizmu daje negativan predznak. No u modernom bi svijetu kolonizaciju trebalo tumačiti kroz više sfera. Dok je raniji kolonijalizam zapravo prethodio kapitalizmu, javlja se i

³ Loomba, 1998., str. 2.

moderni koji se razvio usporedo s kapitalizmom u zapadnoj europi⁴. Upravo je moderni kolonijalizam, kako tvrdi Loomba uzrokovao protok radne snage i dobara između koloniziranih i kolonizatora.

Loomba također smatra kako se unatoč izjednačavanju kolonijalizma s imperijalizmom koje se ponekad javlja u literaturi, oni ipak ne mogu smatrati sinonimima. Dakle, dok je kolonijalizam izjednačen s preuzimanjem teritorija, prisvajanjem materijalnih dobara i eksploatacijom radne snage, te uključivanjem u političke i kulturne strukture imperijalizam se odnosi na globalni sistem.⁵ Imperijalizam se tako može gledati kao politički sistem u kojem se imperijalistički centri vladaju koloniziranim zemljama, ili pak kao ekonomski sustav koji se temelji na prodiranju i kontroli tržišta, te Loomba zaključuje kako je stoga imperijalizam najviši stupanj kolonijalizma.⁶ Dok imperijalizam može funkcionirati bez formalnih kolonija, kao što je slučaj u današnjim Sjedinjenim Američkim Državama, kolonijalizam to ne može⁷. Anna Burzyńska i Michael Paweł Markowski imperijalizam tumače kao „praksu i stavove dominantnog centra koji vlada udaljenim teritorijima⁸ te dodaju kako je kolonijalizam njegova prirodna posljedica. Loomba pak imperijalizam vidi kao politički sistem ili pak ekonomski sistem koji se temelji na kontroli, a takva različita tumačenja također utječu na razumijevanje rasne opresije te njezine povezanosti s klasom i drugim strukturama opresije, kao i stvaranjem postkolonijalnog identiteta. Iako se kolonijalizam nije jednako manifestirao u svim dijelovima svijeta, Loomba zaključuje kako su domicilni stanovnici i pridošlice svugdje izgradili složene i traumatične odnose kroz povijest budući da je stvaranje nove

⁴ Bottomore, 1983., str. 81.-85., prema Loomba, 1998, str. 3.

⁵ Loomba, str.6.

⁶ ibid., str. 6.

⁷ ibid., str.7

⁸ Burzyńska, Markowski, str. 605.

zajednice, prema njezinom tumačenju, nužno uzrokovalo rušenje ili preoblikovanje stare.⁹

U *Književnim teorijama 20. vijeka* Burzyńska i Paweł Markowski pridjev „postkolonijalni“ tumače prema antologiji Billa Ashcroft, Garetha Griffithsa i Helen Tiffin, *The Empire Writes Back: Theory and Practice in Post-Colonial Literature*, kao svaku kulturu „obilježenu imperijalnim procesom od vremena kolonizacije pa sve do danas“ odnosno to su oni tekstovi koji žele unificirati druge kulture kao i oni koji se protive tom procesu.¹⁰ Loomba smatra kako bi termini poput 'etničkog' i 'postkolonijalnog' mogli predstavljati skraćenicu za nešto što je popularno marginalizirano¹¹. Međutim Loomba također ukazuje na problem određivanja termina postkolonijalizma i postkolonijalnog, budući da vjeruje kako je vrijeme kolonijalizma u prvotnom smislu te riječi gotovo. Sam prefiks 'post' može označavati vremenski slijed kao nešto što dolazi 'nakon' ili pak u ideološkom smislu kao nešto što nadomješćuje ili potiskuje prethodno.¹² Upravo potonje tumačenje kritičari smatraju spornim za određivanje termina postkolonijalnog jer budući da su nejednakosti vezane uz kolonijalnu vladavinu još uvijek prisutne, prerano je zaključiti kako je kolonijalizam završio. Štoviše, termin i prefiks unutar termina neadekvatni su ne samo za određivanje vremenskog i prostornog rasprostiranja, već i za definiranje rasnih i društveni razlika unutar društava, a to će biti jedan od ciljeva razmatranja rada.

Kada je riječ o spomenutim društvenim razlikama, unutar navedenih kolonija dolazi do „miješanih“ društava koja podrazumijevaju postojanje hibridnosti¹³ a samim time stvaranja društvene hijerarhije. Loomba referira na J. Jorge Klora de Alvu koji tvrdi kako samo iskustvo kolonijalne eksploatacije

⁹ Loomba, str. 4.

¹⁰ Burzyńska i Markowski, 2006. Str. 615.

¹¹ Loomba, uvod, xii

¹² Ibid., str. 7.

¹³ ibid., str.8.

uvelike ovisi o poziciji unutar te hijerarhije.¹⁴ Pa ipak u većini slučajeva, izvorni stanovnici područja koji se grupiraju po nacionalnosti, naprosto nestaju u kontaktu s Europljanima, fizički ugroženi bolestima i zlostavljanjima, ali i političkim i religijskim praksama istih. Štoviše, oni na dnu društvene hijerarhije, kako kaže Loomba, nemaju čak nikakve veze s postkolonijalizmom samo iz razloga što on nikada nije završio.¹⁵ Upravo zbog takve nejednakosti dolazi do različitih tumačenja povijesnih okolnosti, pa čak i do oprečnih perspektiva u definiranju kolonijalizma i postkolonijalizma. Stoga Jorge de Alva tvrdi kako se povijest potlačenih može otkriti jedino prihvaćanjem kako ne postoji jedinstvena povijest već samo mnogostruke povijesti¹⁶. Drugim riječima, ne postoji opća istina, već je važno sagledavanje iz različitih perspektiva i naglašavanje osobnih iskustava. Zbog toga se zapravo postkolonijalna kritika često optužuje zbog premještanja fokusa s institucija i lokacija na pojedince i njihove subjektivitete, što zapravo može dovesti do poteškoća u teoretiziranju istog.¹⁷

Sljedeći problem koji se tiče samog termina odnosi se na drugi dio naziva, tj. na koncept *kolonijalnog*. Ovdje dolazi do poteškoća u definiranju zbog vjerovanja kako se postkolonijalno veže upravo na kolonijalno, što bi zapravo značilo kako je ono što je kolonijalno nastalo na čistoj podlozi, što Loomba odbija smatrajući kako je podloga za postkolonijalizam i ono prije kolonijalizma, sva glazba, jezik i umjetnost kulture koja je postojala na tom prostoru prije kolonizacije.¹⁸ Kao što je već spomenuto, tumačenje kolonijalizma i postkolonijalizma uvelike ovisi o točki gledanja te je tako on utjecao i na metropole i kolonije, samo na drugačiji, ponekad suprotan način, te se tako ni sam termin ne može definirati neovisno o mjesto njegova rasprostiranja i nastalim društvenim uvjetima. Tako će roman Voljena poslužiti kao dobar

¹⁴ Prema Loomba, str. 8.

¹⁵ Loomba, str. 9.

¹⁶ *ibid.*, str. 13.

¹⁷ *ibid.*, str. 17.

¹⁸ *ibid.*, str. 19.

primjer za analizu postkolonijalne problematike u Sjedinjenim Američkim Državama s obzirom na spomenute društvene činjenice koje su i bila podloga za ugnjetavanje 'drugih' i stvaranje ideje drugosti.

3. Kolonijalna ideologija i kolonijalni diskurs

Prije no što krenemo s daljnjim raščlanjivanjem problematike rada treba se osvrnuti na robovlasnički kontekst povijesti Sjedinjenih Američkih Država. U drugoj je polovici 17. stoljeća započelo porobljavanje afroameričkog naroda u sjevernoj Americi te se ta praksa nastavila u sljedećih 250 godina. Kompromisom iz 1850., u kojem se uvodi zakon o bjeguncima, omogućio je ponovno uhićenje odbjeglih robova kao i njihov povrat u robovske zemlje na sjeveru. Sjever se nakon 1800. godine industrijski razvio dok se Jug usmjerio na robovski rad na plantažama. Nadalje, vrhovni je sudac 1857. ponovno dao potporu Južnjacima i dodatno pogoršao položaj robova, proglašivši ih potpuno inferiornima. Kada je izborom Abrahama Lincolna za predsjednika započeo pokret abolicionizma na sjeveru te Američki građanski rat 1861., zemlja se podijelila prema stavu u odnosu na ropstvo, te se tako jedanaest robovlasničkih država na jugu proglasilo Konfederacijom dok je ostalih dvanaest podupiralo saveznu vladu odnosno Uniju. Dok su se na jugu zalagali za očuvanje ropstva, na sjeveru su se vođe poput Lincolna zalagali za suprotno. Godine 1863. Lincoln je konačno proglasio je slobodnim sve robove unutar država Konfederacije, no to se nije odnosilo na zemlje uz granicu ili primjerice New Orleans. Lincoln je znao kako će takav potez zadati udarac Južnjacima koji su se oslanjali na rad robova tijekom rata, ali i kako će to biti poticaj robovima na bijeg.¹⁹ No unatoč ukidanju ropstva, društvene su prilike još dugo vremena ostale nepovoljne za afroameričko stanovništvo. Te će se prilike, kao i moguća sudbina bivših robova u dvadesetom stoljeću dalje razmotriti u radu.

Kako bismo shvatili suvremena tumačenja postkolonijalizma, Loomba navodi kako ga je potrebno sagledati iz dva široka konteksta koja se ponekad i

¹⁹ <http://www.britannica.com/event/American-Civil-War>

preklapaju.²⁰ Prvi se odnosi na samu povijest dekolonizacije. U tom se kontekstu preispituju dominantne definicije rase, jezika, klase kako bi se čuo glas onih koji se bore protiv kolonizacije. Drugi pak kontekst, u okviru zapadne europske tradicije obuhvaća novo razmatranje jezika i načina na koji on oblikuje iskustvo, kako funkcioniraju ideologije, kako se formira subjektivitet te što je to uopće kultura.²¹ Burzyńska i Markowski, s druge strane, proučavajući postkolonijalnu kritiku iznose njegove glavne premise među kojima se nalaze tvrdnje kako „europski odnosno zapadni diskurs konstruira sliku neeuropskih društava i kultura prema političkom uzoru, opravdavajući njegovu nadmoć i kolonizaciju“ te isti „teži supremaciji bijele kulturne većine nad obojenom pomoću nametanja vlastitih kulturnih vrijednosti a samim time i vlastitog književnog kanona.“²² To dakle znači da kada se referiramo na kolonijalni diskurs zapravo se bavimo preispitivanjem i redefiniranjem istog kako bi se čuo glas onih kojih ne pripadaju kategoriji dominantnog diskursa niti su dominantni u bilo kojoj sferi društvenog života.

Kolonijalizam je već prethodno definiran kao nasilno preuzimanje teritorija i ekonomije u korist europskog kolonijalizma. Većina je marksista vidjela kolonijalizam, kao i sam kapitalizam kao eksploatatorsku ali ipak neizbježnu fazu ljudskog društvenog napretka te takav napredak podrazumijeva visoku industrijalizaciju a samim time i ovladavanje čovjeka nad prirodom. Stoga su mnogi pisci devetnaestog i dvadesetog stoljeća, kako tvrdi Loomba, upravo izjednačavali prevlast europske kolonizacije s trijumfom znanosti i razuma nad praznovjermom, vjerujući (ili nastojeći potaknuti na vjerovanje) kako kolonijalizam donosi napredak i svjetlost u nerazvijene zemlje. Nadalje, marksisti navode kako novac i roba postupno zamjenjuju ljudske odnose i ljudska bića, stvarajući od njih objekte, te i ovu pojavu objašnjavaju kroz prizmu

²⁰ Loomba, str. 20.

²¹ *ibid.*, str. 20.

²² Burzyńska i Markowski, str. 614.

klasnih borbi, između onih koji imaju i onih koji nemaju. Međutim, za antikolonijalne intelektualce, takvo bi shvaćanje klasne borbe trebalo preoblikovati na način da je se objasni kao posljedicu rasne pripadnosti²³. Tako primjerice Fanon u djelu *Wretched of the Earth* piše: “U kolonijama je ekonomska podstruktura također nadstruktura. Uzrok je posljedica, bogat si stoga što si bijelac, i bijel si zbog toga što si bogat.”²⁴ Loomba dakle pretpostavlja kako je kolonijalizam zapravo temeljen na podjeli između rasa i klasa, koje onda služe daljnjem razvoju kapitalizma. Međutim, neki su teoretičari posebnu pažnju posvetili samoj ideologiji unutar klasa, te nastojali objasniti na koji način ideologija formira i odvaja različite klase. Loomba referira na Marxa i Engelsa koji se pitaju zašto su ideje vladajuće klase u svakoj epohi ujedno i vladajuće ideje. Antonio Gramsci, talijanski komunist, objašnjava kako dominirajuća klasa ne postiže dominaciju samo silom, već i oblikovanjem subjekata koji će biti voljni prihvatiti da se njima vlada.²⁵ Drugim riječima, u kolonijalizmu je važno postići pasivnost subjekta i izgraditi ga prema vladajućoj ideologiji. Možemo zaključiti kako stoga klasa, rasa i društvene ideologije neminovno utječu na oblikovanje samog pojedinca, koji će bez pogovora prihvatiti danu društvenu situaciju, a čije će osobine samo dalje podržati razvoj takvog sustava. Pristanak na takve uvjete Loomba objašnjava ili uporabom sile odnosno represivnih mjera, ili se to pak ostvaruje ideološkim aparatima kao što su škola, crkva, obitelj, politički sustav. Upravo zato dolazi do problema prilikom određivanja identiteta subjekta koji je nalazi u takvim okolnostima, njegovo jastvo obično biva razapeto između onog što vjeruje, onog što mora vjerovati i onog što samo misli da vjeruje neovisno o drugima.

No Loomba ističe kako se uporaba moći ne odražava samo na ostvarivanje identiteta pojedinaca. Nova tumačenja kolonijalizma nastoje

²³ Loomba, str. 22.

²⁴ Fanon, 1963., str. 32., prema Loomba, str. 22.

²⁵ Loomba, str. 29.

ukazati na utjecaj koji oni s vrha hijerarhije imaju na reprezentaciju ljudskog znanja općenito. Jedan od teorijskih pristupa koji se bavi tim pitanjem, orijentalizam, nastoji prikazati kako formalna istraživanja Orijenta (danas Bliski istok), kao i nastali tekstovi formiraju način viđenja istog te tako pridonose uspostavi kolonijalne moći. Orijentalizam stoga predstavlja nov pristup kolonijalizmu, a Said smatra kako je upravo predstavljanje Orijenta u europskim literarnim tekstovima, putopisima i spisima doprinijelo stvaranju dihotomije između Europe i „drugih“.²⁶ Nadalje, takva percepcija drugih postaje temelj za stvaranje europske kulture i znanja a time i uspostave moći. Kada se Orijent (ili bilo koji *drugi*, „ne-europski“) tumači kroz oči Europljana, stvara se kontroliran prikaz znanja, ono postaje sredstvo naglašavanja razlika između europskog, zapadnog, tj. poznatog, kako to naziva Said i orijentalnog, istočnog, *stranog*.²⁷ Burzyńska i Markowski, referirajući se na Saida zaključuju kako je Istok odnosno Drugi shvaćen ili kao objekt osvajanja kojeg stoga treba kontrolirati (tzv. lošiji drugi) ili pak kao tajnoviti Drugi kojeg se osvaja pomoću slika i predstava (tzv. neshvatljivi Drugi).²⁸ Kada se ti termini rabe za analizu i istraživanja, na taj se način diskursom zapravo samo dodatno naglašavaju distinkcije između navedenih. Drugim riječima, analiza kolonijalnog diskursa omogućuje tumačenje europskog poimanja samih sebe, odnosno nastaju opozicije između koloniziranih koji su iracionalni, barbarski, senzualni ili lijeni, i Europljana koji su sinonim za samu civilizaciju, sa zatomljenom seksualnošću i etikom marljivosti.²⁹ Dok Orijent predstavlja statično, a time i žensko, Europa je izvor napretka te stoga predstavlja muškost.³⁰ Egzotični su krajevi slični dakle ženi na temelju analogije između osobina 'drugih'- žensko je gotovo jednako nepoznato, iracionalno, vođeno nagonima kao i primjerice crna Afrika, dok je

²⁶ Loomba, str.44.

²⁷ Said, 1978., str. 45.-46., prema Loomba, str. 45.

²⁸ Burzyńska i Markowski, str. 607.

²⁹ Loomba, str. 47.

³⁰ *ibid*, str. 47.

muško jednako Europskom, civiliziranom i dominantnome koji ima ulogu osvajača. Muška (europska) logika osvajanja opravdava se potrebom da oni slabiji budu osvojeni kako bi napredovali/ opstali.

Burzyńska i Markowski dodaju kako drugost u postmodernističkom diskursu označava zapravo dva motiva: epistemološki i etički³¹. Epistemološki aspekt objašnjava kartezijskim vjerovanjem kako je razum univerzalan te je ono partikularno moguće razumjeti samo ako ga prekrojimo po vlastitim potrebama a samim time i pripitomimo. Dakle, osnovna premisa kolonijalizma kako zaključuju Burzyńska i Markowski glasi: „Sa epistemološke točke gledišta drugost nema prava postojanja jer ono što je nerazumljivo ugrožava postojanje razuma koje se zasniva na maksimalnom proširivanju prostora razumljivosti regulirane zakonima koje nameće subjekt.“³² Etičko se pak pitanje bavi predstavljanjem onog što je odstranjeno iz dominantnih sistema reprezentacije ili skriveno ispod površine prividno razumljivog diskursa³³, drugim riječima to je pitanje o načinima (ali i samoj mogućnosti) reprezentacije drugog iz dominantne perspektive. Upravo se to smatra jednim od središnjih pitanja postkolonijalizma, koji kako tvrde Burzyńska i Markowski, predstavlja neslaganje s pasivnošću prema kulturnoj nadmoći simboliziranoj u imperijima u kojima više ni ne postoje različite kulturne manjine. Stoga bi se i početak kolonijalne kritike trebalo tražiti u pedesetim i šezdesetim godinama kada se države koje pripadaju europskim imperijama počinju boriti za nezavisnost.³⁴ Dakle, postkolonijalna se istraživanja uglavnom usmjeravaju na analiziraju kolonijalnog diskursa odnosno analizu „stereotipnih predstava“ kako ih nazivaju

³¹ Burzyńska, Markowski, str. 612.

³² Ibid., str. 613.

³³ ibid., str. 613.

³⁴ ibid., str. 607.

Burzyńska i Markowski, te reprezentaciju stvarnosti³⁵, što možemo vidjeti i u romanu Toni Morrison.

Takve binarne opozicije između civiliziranog europskog i „divljeg“ nisu iznikle niotkuda, već ih Loomba tumači kao ideje koje su nastale prilikom putovanja kolonizatora u Aziju, Ameriku i Afriku. Slika „divljaka“ koji živi u divljini, nasilnog, dlakavog i bez osjećaja morala, poslužila je kao podloga za definiranje granica između *nas* i *drugih*. Međutim važno je naglasiti kako se ideja o Afrikancima, Indijcima, Turcima i općenito ne-europljanima kao barbarima javlja još u srednjem vijeku te ranijim grčko-rimskim društvima, a često se, kako ističe Loomba, podudarala upravo sa idejom „drugog“ u kolonijalnom diskursu. Osobine drugog, nužno suprotne europskim osobinama često su stoga služile kao prividan razlog ili opravdanje za kolonizaciju njihovih područja, s naizgled plemenitim ciljem pokrštavanja, preobraćanja ili preodgoja neciviliziranih drugih. Međutim, iako su predrasude gotovo uvijek negativne neovisno o kontekstu u kojem nastaju, one nisu uvijek nužna opreka znanstvenim činjenicama³⁶. Tako primjerice, diskurs „rase“ nastaje upravo kao produkt zapadnjačke znanosti 18. stoljeća. Naime, budući da je dokazano kako nečija rasa ostaje nepromijenjena neovisno o njegovom prostornom kretanju, boja kože tako postaje izraz biološke hijerarhije. No zanimljivo je kako se time ipak ne razbija prethodno praznovjerje o inferiornosti rase već se na nju čak nadovezuju kulturološke značajke. Tako se primjerice u kasnijim istraživanja niža inteligencija afroameričkih ispitanika objašnjavala genetskim uzrocima a ne činjenicom kako gotovo polovica „crne“ djece u Sjedinjenim Državama živi u siromaštvu.

³⁵ Burzyńska, Markowski, str. 614.

³⁶ Loomba, str. 62.

4. Kolonijalni i postkolonijalni identitet

Čini se kako je prema svemu navedenome, kolonijalizam utjecao ne samo na postojeću društvenu situaciju unutar kolonija, već je i diktirao daljnje tumačenje i razumijevanje kulture kolonija i njihovih stanovnika. Na taj je način drugačiji morao nužno i trajno postati „drugi“, a promatran iz te perspektive često je ostao potpuno neshvaćen, a time i oštećen. Sukladno tome, kako objašnjava Loomba, afričkim se stanovnicima pridavalo animalna obilježja zbog srednjovjekovnog i religijskog povezivanja crne boje s prljavštinom i nečistoćom, što je potom služilo kao opravdan razlog i porobljavanje i kolonizaciju.³⁷

Kada se govori o konceptu kolonijalizma, on se gotovo uvijek se oslanja na suprotstavljanje domicilnog i doseljeničkog, starog i novog, često tumačeći osobine jednog kroz suprotne osobine drugog. Već je ranije spomenuto kako je kolonijalizam utjecao ne samo na društvene promjene unutar zemalja kolonija, već i na reprezentaciju istih u ostatku svijetu. No taj je fenomen također zaslužan kako za stvaranje identiteta koloniziranih naroda, tako i onih koji ga koloniziraju.

Kao što je već istaknuto, ideja o „drugom“ kao nepoznatom i divljem nastala je zbog izravnih doticaja Europljana s ljudima čije su biološke predispozicije bile različite njihovima, a tumačene su s dozom straha i opreza. Štoviše, rasa se u okviru znanstvenog pristupa postepeno počela povezivati s psihološkim i socijalnim karakteristikama grupe te su tako i nastale predrasude i binarne opozicije između bijele i ostalih rasa. Takav pseudo-znanstveni pristup,

³⁷ Loomba, str. 71.

kako ga naziva Loomba, potiče ideju o europskoj nadmoći.³⁸ No društvena hijerarhija koja obuhvaća rase može se analizirati na dva načina; uzimajući u obzir ekonomski aspekt, ili pak sociološki³⁹. Oba pristupa nastoje objasniti odnos između rase i nacionalne pripadnost a time i formiranje kolonijalnog društva. Drugim riječima, možemo se zapitati na temelju kojih čimbenika nastaje i opstaje kolonizacija? Je li u pitanju ekonomska podloga ili se pak radi isključivo o rasnom ugnjetavanju?⁴⁰ Neke rasističke ideologije idu korak dalje i nastoje opravdati nadmoć bjelačke rase idejom kako svaka rasa ima određene biološke zadaće odnosno uloge. Loomba se tako referira na Aiméa Césairea koji po tom pitanju citira Ernsta Renana: „Pustite svakog da radi ono za što je stvoren, i sve će biti u redu“⁴¹. Smatram kako takva ideja „urođenog identiteta“ ponekad može stvoriti dodatne spone među pripadnicima rasne i nacionalne zajednice, no to nije njezin primarni cilj. Upravo suprotno, njome se degradira svakog pojedinca i sam kolektiv, smještajući ih na dno društvene ljestvice i uvjeravajući ih kako su upravo za to stvoreni. Takva rasna ideologije ne ostaje samo problemom unutar kolonijalizma, već se njezin utjecaj širi i u postkolonijalizmu te progoni čak i potomke robova u današnjim metropolama, gotovo kao da se potlačenost prenosi genetskim kodom, odnosno kao da uz nasljednu boju kože nužno dolaze i predrasude o toj koži bez obzira na godine borbe protiv rasne segregacije. Upravo tamo vidimo koliko je stvaranje identiteta kompleksan i bitan proces u životu svakog pojedinca, svakog „drugog“, ali i jedna od bitnijih stavki postkolonijalnog diskursa.

Nadalje, Loomba objašnjava na koji se način u kolonijalnom diskursu „drugost“ osim kroz perspektivu biologije, promatra i s psihološkog aspekta. Naime, dok se europsko povezuje s odraslim, muškim, civiliziranim i

³⁸ Loomba, str. 116.

³⁹ *ibid.*, str. 124.

⁴⁰ *ibid.*, str. 124.-125.

⁴¹ citat prema: Loomba, str. 126.

racionalnim, ne-europsko je sinonim za dječje, primitivno i ludo.⁴² Loomba se referira na Freuda koji navodi kako kod primitivnog uma djelo zamjenjuje misao, a primarno je ostvarivanje užitka⁴³. Refleksivnost i mišljenje primitivnom su čovjeku nepoznanica. Međutim, ludilo se drugačije tumači u okviru europskog i ne-europskog, naše kulture i onih „drugih“. Megan Vaughan zaključuje kako se ludilo u Africi drugačije definira nego gubitak stvarnosti kod Europljana.⁴⁴ Dakle, kod bijelog je čovjeka iracionalnost pojava u kojoj se približava, primitivnom, neciviliziranom, odnosno „drugom“, dok ludilo kod Afrikanca nastupa kada je on nedovoljno „drugi“, odnosno kada su njegovi obrasci ponašanja naprosto previše europski.⁴⁵ Ovakvo bi se tumačenje moglo objasniti nemogućnošću prilagodbe na promjene, drugim riječima Loomba smatra kako slom tradicionalnih struktura i nametanje modernosti može dovesti do dekulturalizacije, a samim time i do iracionalnosti i ludila.

Iz svega navedenog možemo zaključiti kako je stvaranje identiteta u postkolonijalizmu proces koji zahtjeva borbu protiv predrasuda zasnovanih na polu-znanstvenim činjenicama koje se tiču bioloških, psiholoških i kulturoloških razlika među rasama. Takve je predrasude gotovo nemoguće suzbiti budući da osnovane na nekim očitim vanjskim obilježjima određenih socijalnih grupa, no cilj ovog rada nije bio utvrditi kako su bijela i crna rasa potpuno jednake i neodvojive. Upravo suprotno, njihovo je kulturno i genetsko naslijeđe u određenoj mjeri prilično različito, no to ne bi smjelo i ne može biti podloga za stvaranje ideje drugosti. Bjelačka kultura također predstavlja drugost naspram crnačke, no jedina je razlika što se ona slučajno nalazi s 'dobre' strane hijerarhijske ljestvice. Promicanje ideje drugosti i trajno marginaliziranje skupina predstavlja začarani krug rasizma i opresije, no nastojanje da se jedna

⁴² Loomba, str. 138.

⁴³ *ibid.*, str. 139.

⁴⁴ *ibid.*, str. 139.

⁴⁵ *ibid.*, 138.-139.

skupina asimilira unutar druge može samo dovesti do ludila i već spomenute dekulturnizacije. Stoga smatram kako je Toni Morrison podjednako željela osuditi ideju o različitosti rasa a s druge strane ukazati na specifičnosti afroameričke kulture čije povijesne rane ne treba skrivati već ih treba otkriti i njegovati.

5. Feministička kritika i ženski identitet i njihov odnos prema postkolonijalnoj teoriji

Kada govorimo o subjektu unutar kolonijalnog diskursa, osim rase, nacionalnosti i ekonomskih faktora, vrlo je važno naglasiti kako su rod i seksualnost također jedan od važnih čimbenika za stvaranje kolonijalnih i postkolonijalnih identiteta. U literaturi se predodžba ne-europske žene nerijetko svodi na devijantnu ženstvenost, kako to naziva Loomba.⁴⁶ Ne-europska žena zapravo je služila kao projekcija za sve zabranjene seksualne želje i nastranosti bijelih Europljana, a sama je predstavljala divljinu, tjelesnost, nekontroliranu požudu. Stoga u kolonijalnom diskursu crna žena nužno predstavlja dvostruku marginalnost, njena je uloga submisivna na svakom planu. Budući da je inferiorna na društvenoj ljestvici po spolu i rasi, možemo je definirati kao „dvostrukog drugog“. Kako navodi Helen Carr „(...) u jeziku kolonijalizma, ne-Europljani zauzimaju jednako mjesto kao i žene. Oboje se shvaćaju kao dio prirode a ne kulture, s jednakom ambivalencijom: ili su pasivni, djetinjasti, nesofisticirani, trebajući vodstvo, bez inicijative i intelektualnih moći (...) ili su s druge strane izvan društva, opasni, nestabilni, emocionalni, divlji, iracionalni, animalni, zli (...)“⁴⁷ Dvostruku marginaliziranost problematizira i Nancy Leys Stepan te navodi kako se u devetnaestom stoljeću istražujući ljudsku anatomiju, pokazalo kako žene imaju usku i delikatnu lubanju nalik djetetu, koja je mnogo više bila nalik lubanji crnaca negoli lubanji muških bijelaca. Stoga zaključuje kako „niže rase predstavljaju 'ženski' tip ljudske vrste a žene 'nižu rasu' spolova“.⁴⁸

⁴⁶ Loomba, str. 154.

⁴⁷ Carr, 1985., *Woman/Indian, the American and his others*, str. 50, prema Loomba, str.160.

⁴⁸ Leys Stepan, 1990., *Race and gender*, str. 40, prema Loomba str.161.

Loomba ipak upozorava kako uspoređivanje degradiranog patrijarhalnog i kolonijalističkog subjekta nosi rizik od pretapanja specifičnosti kolonijalnih i patrijarhalnih ideja u homogenu grupu koloniziranih subjekta i ženskih subjekta, zanemarujući posebnosti svake od društvenih situacija. Zapravo, kada se bavimo feminističkom kritikom, kako zamjećuje Loomba, ona se gotovo uvijek referira na ženu bijelkinju, dok se pojam kolonijalnog subjekta odnosi uglavnom na muškarca. Nadalje, budući da je ženski kolonijalni subjekt dvostruki drugi, njezina se borba za prava zapravo izjednačava s feminističkom a s druge strane antikolonijalnom borbom, dok bi takav fenomen možda ipak trebalo proučavati, kako to naziva Loomba, kao simultanu opresiju. Gwen Bergner zaključuje kako je zapravo u sjedinjavanju postkolonijalne i feminističke perspektive glavni cilj osloboditi mjesta za 'crnu ženu' u objema diskursima.⁴⁹

U podnaslovu svoje knjige, koji nosi naziv „Može li podčinjeni govoriti?“⁵⁰ a koji se referira na poznati istoimeni esej Gayatri Spivak, Loomba pokušava odgovoriti na postavljeno pitanje proučavajući u kojoj je mjeri kolonijalna moć uspjela 'ušutkati' one koje je pokorila, i je li uopće moguće protumačiti taj glas iz nadređene perspektive. Ovdje se još jednom uključuje problem dvostrukog drugog, jer je takav glas uvijek pod utjecajem kolonizatorske i patrijarhalne ideologije, te kako navodi Spivak nad kategorijom 'smeđe žene' i kolonizatori i kolonizirani vrše opresiju.⁵¹ Nadalje, Spivak tvrdi kako upravo zato što podčinjeni ne može govoriti, zadaća je postkolonijalnih intelektualaca da ga/ je zastupaju.⁵²

⁴⁹ Gwen Bergner, 1995., str.85., prema Loomba str. 166.

⁵⁰ U originalu „Can the subaltern speak?“

⁵¹ Loomba, str. 234.

⁵² *ibid.*, str. 244.

5.1. Reprezentacija žene u okviru europske feminističke kritike

Kada je riječ o spolnoj diskriminaciji, prema obrascima ponašanja izvode se rodni stereotipi, kao što je primjerice zaključak kako ženama vladaju instinkti a muškarcima razum. Burzyńska i Markowski ističu kako su predstavnice feminizma sedamdesetih godina nastojale objasniti kako mušku dominacija u javnoj sferi zapravo proistječe iz dominacije unutar obiteljskih odnosa⁵³. Zanimljivo je kako su neke vodeće znanstvene ideologije devetnaestog stoljeća, proučavajući mjere i proporcije ljudskog tijela zaključile kako su bijelkinje sličnije Afrikanima nego što su to bjelački muškarci. Zbog toga su se ženske osobine često počele pripisivati „nižim“ rasama.⁵⁴ Kao posljedica takvih istraživanja i „znanstvenih“ zaključaka, Afričke žene našle su se na samom dnu društvene ljestvice, s pravima nejednakim onima bijelih muškaraca, bijelih žena te naposljetku Afričkih muškaraca.

U zapadnoeuropskoj se civilizaciji pak, kako navode Lada Čale-Feldman i Ana Tomljenović, latinska riječ *femina* od početka definirala kao negacija, kao ne-muškarac ili ne-čovjek što se u nekim jezicima impliciralo i leksički i morfološki⁵⁵ iz čega je dalje slijedio i niz negativnih predodžbi koje se vežu za žensko: manjak, praznina, drugost. Kako navode Čale-Feldman i Tomljenović, u Derridinoj kritici zapadnog logocentrizma nalaze se pretpostavke kako je pismo analogno ženskoj drugosti u odnosu na prvenstvo usmene riječi te se ono smatralo preslikom, izvedenosti.⁵⁶ Slično su se tumačili i ostali mediji kao što su na primjer fotografija i filmske slike koje su počele simbolizirati žensku taštinu ogledanja u medijima. Međutim, s pojavom modernizacijskih procesa žene postaju utočište za etnološko i folklorističko, te one u promijenjenom

⁵³ Burzyńska i Markowski, str. 434.

⁵⁴ Stepan 1990: 43, prema Loomba, str. 65

⁵⁵ Čale Feldman, Tomljenović, 2012., str. 9.

⁵⁶ Ibid., str. 144.

vrijednosnom sustavu, čuvajući usmenu predaju, zapravo čuvaju i identitet pojedinog naroda, prema čemu nastaju i brojne sintagme i metafore (primjerice „materinski jezik“).⁵⁷ Tako se dakle izjednačavanje žene s manje vrijednim oblicima izražavanja zamjenjuje predodžbom o ženi kao čuvarici identiteta i tradicije.

Toril Moi u svojoj knjizi *Seksualna/ tekstualna politika* detaljno pristupa feminističkoj književnoj teoriji te proučava i prezentira najvažnije ličnosti angloameričke i francuske feminističke teorije, čija će tumačenja poslužiti za daljnju analizu romana *Voljena*. Hélène Cixous smatra se zaslužnom za isticanje važnosti pitanja ženskog pisma u kulturnim debatama u Francuskoj tijekom sedamdesetih godina. Možda je njezin najznačajniji doprinos feminističkoj kritici analiza patrijarhalnog binarnog mišljenja.⁵⁸ U toj analizi se navode opreke koje se nalaze u suštini patrijarhalne nejednakosti, opreke zasnovane na vjerovanju kako je žena ne-muškarac i naprosto ne-sve, što se može lako povezati s idejom koloniziranog koji je također apsolutna drugost. Tako primjerice imamo opreke aktivnost/pasivnost, kultura/priroda, glava/osjećaji, razumljivo/osjetljivo, gdje je sve tjelesno i pasivno dio ženskog pola, a razumno i aktivno dio muškog. Budući da jedan od označitelja uvijek mora prevladati, dolazi do borbe (s)polova a pobjednik je najčešće muškarac, te Cixous zaključuje: „Žena je ili pasivna ili ne postoji“.⁵⁹ Međutim, kada se radi o ženama i pisanju kao i ženskom pisanju, Cixous navodi kako je žena koja piše zapravo cijela svoj glas.⁶⁰ Zbog toga je glas (i pisanje) ne samo materijalizacija njezinih misli već je i povezuje s vječnim kako smatra Cixous.⁶¹ Iz navedenih tumačenja stoga možemo zaključiti kako se ženski glas u postkolonijalnoj kritici

⁵⁷ Čale Feldman, Tomljenović, str. 145.

⁵⁸ Moi, str. 148.

⁵⁹ ibid., str. 160.

⁶⁰ ibid., str 160.

⁶¹ ibid., str.160.

mora izboriti unutar vladajućeg diskursa jednako kao i glas drugih marginaliziranih skupina, što potvrđuje njegov status drugosti.

6. Roman *Voljena* Toni Morrison iz feminističke i postkolonijalne prizme

U romanu *Voljena* Toni Morrison nastoji, kao i u svojim ostalim romanima osvijestiti probleme afroameričke kulture. Ne samo da tekstom zagovara antirasizam i progovara o problemima nasilja, diskriminacije i patrijarhata već je i samo oblikovanje teksta u službi tih ideja. Na samom početku romana nailazimo na posvetu: *šezdeset milijuna i više*. Broj je to koji se odnosi na broj poginulih Afroamerikanaca tijekom atlantske prodaje robova. Djelo je stoga prožeto pričama nekoliko crnaca čiji se životi isprepleću i tvore pletivo tužnih priča i sudbina.

6.1. *Voljena*- postkolonijalno tumačenje

U ovom će se poglavlju detaljno argumentirati pripadnost romana *Voljena* u okvir postkolonijalnog diskursa te će se postavke postkolonijalizma potkrijepiti citatima iz djela. Primarni će fokus biti stavljen na lik Sethe a njezin problem identiteta objasniti će se kroz koncepte odsutnosti i prisutnosti, percepcije drugosti i kontrolirani prikaz znanja te problem pamćenja. Također će uključiti analizu ostalih likova koji predstavljaju lošijeg i neshvaćenog Drugog.

6.1.1. Motiv odsutnosti kao pokazatelj prisutnosti

Rafael Pérez-Torres referira se na Henryja Louisa Gatesa koji je proučavajući crnačku literaturu, utvrdio je kako ona ujedno označava prisutnost i odsutnost⁶². Drugim riječima, crnački je diskurs svojevrsan diskurs kojeg nema, obilježen je šutnjom na način da se ono što se zapravo želi reći mora reći izreći nekim drugim sredstvima ili naprosto potisnuti. To možemo tumačiti već

⁶² Pérez-Torres, str. 180.

ranije spomenutim opozicijama kolonizatora i koloniziranih. Ropstvo je jednako ne-slobodi, ne-jednakosti, ne-važnosti, a glas „drugog“ Pérez -Torres češće smatra simbolom odsutnosti slobode govora negoli prisutnost.⁶³ Motiv odsutnosti dakle prožima djelo od samog početka pa do kraja. Na početku smo uvedeni u priču koja je prema Pérez-Torresu upravo primjer negacije, nedostajanje i odsutnosti, odnosno činjenicu da su Sethini sinovi Howard i Buglar napustili kuću, a uz to je i prošlo neko vrijeme od smrti Baby Suggs, njezine svekrve. Samo postojanje priče označava prisutnost ali i odsutnost jer se na posljednjim stranicama romana zaključuje kako se „takva priča ne prenosi“,⁶⁴ a Pérez -Torres to također objašnjava odbijanjem i prihvaćanjem prošlosti, jer se naglašava kako se takvo što više ne smije dogoditi u svijetu, a s druge pak strane ne smije biti ni zaboravljeno.⁶⁵ Također, kada Bluestone Road 124 počne opsjedati duh mrtve Voljene, Baby Suggs utvrđuje kako mogu biti sretni što je to samo duh bebe i kako nema svrhe preseliti se, jer „Nema u zemlji kuće koja nije dupke puna bola nekog mrtvog crnca. (...) Što ti meni pričaš? Ti imaš sreće. Troje ti je ostalo.“⁶⁶ Dakle, Pérez-Torres zaključuje kako je upravo prisutnost neživog, duha, odnosno odsutnost života te odsutnost muškarca i nasljednika u kući upravo potvrđuje prisutnost opresije i teških životnih tragedija. Morrison uvodi fantastičan svijet u realni i time u djelo unosi obilježja magijskog realizma.⁶⁷ Magijski realizam zapravo omogućava da se popune navedene praznine i odsutnosti te glasove zaboravljene povijesti koloniziranih.⁶⁸ Pérez-Torres ističe kako se često se odnos prisutnosti i odsutnosti naznačava i igrama riječi ili ironijom. Tako primjerice Slatki Dom

⁶³ Ibid., str. 182.

⁶⁴ Morrison, str. 341.-342.

⁶⁵ Pérez-Torres, str. 181.

⁶⁶ Morrison, str. 20.

⁶⁷ Magijski je realizam „koncept kojeg su stvorili njemački slikari i latinoamerički pisci a termin obuhvaća razmatranje natprirodnog i magičnog u narativu ali isto tako i navodi na istraživanje intrigantne literarne strukture, lingvističkih neodređenosti, nejasnoća, karakterističnih motiva kao i postkolonijalnog diskursa“, prema: Agnieszka Lobodziec, str.104.

⁶⁸ Razmi, Jamali, str.1.

nosi takvo ime bez obzira na to što Paul D zaključuje kako to mjesto nije ni dom a kamoli sladak.⁶⁹

Sljedeći je primjer mučne odsutnosti vidljiv kada glavna je protagonistica Seth podala svoje tijelo kako bi mogla uklesati kćerino ime na nadgrobni spomenik: „Deset minuta za šest slova“.⁷⁰ Strah da će dijete u grobu ostati neimenovano, neoznačeno i nepoznato navodi je na seksualni čin s grobarom kako bi ostala zabilježena makar riječ *Voljena*. Imena su u afroameričkoj zajednici nerijetko davana samo od strane gospodara, kako bi ih mogao raspoznati i dozvati, no ona stoga nisu bila sredstvo identifikacije i izražavanja individualiteta.⁷¹ Zbog toga su imena i preimenovanja predstavljala pripadnost zajednici, ili su pak označavala vezu s tradicijom i prošlošću. Tako Kimberly Benston smatra kako „preimenovanje predstavlja način stvaranja povijesne samoidentifikacije“.⁷² Zbog toga Seth žudi za oslovljenim nadgrobnim spomenikom, kako bi pokazala kako ona koja unutra leži nekome pripada zajednici i nekome tko ju je volio, a ne bijelom gospodaru zbog kojeg je ubijena. Kako to tumači Rafael Pérez-Torres, Seth imenovanjem kćeri zapravo želi objasniti svoje namjere i ispuniti prazninu koju ostavlja njezina smrt, a pravo na jezik zapravo daje moć, koju Seth ipak nije imala ni kada se radilo o prikazivanju njene strane priče ni o označavanju imena svoje kćeri.⁷³

Prema ranije spomenutoj feminističkoj kritici, glas predstavlja cijelu individuu i sredstvo je afirmacije identiteta.⁷⁴ U *Voljenoj* se tako u sklopu kolonijalističke opresije zatomi i usmeni diskurs i narodna predaje koji su važan dio afroameričke kulture a njegovi se elementi suptilno provlače kroz naraciju romana. Tako se primjerice sama Setha prisjeća svoje mrtve majke i

⁶⁹ Morrison, str.31.

⁷⁰ ibid., str.19.

⁷¹ Pérez-Torres, str.186.-187.

⁷² ibid., str. 188.

⁷³ ibid. str. 186.-189.

⁷⁴ Moi, str.160.

riječi koje joj je govorila, no taj jezik, jezik prošlosti i tradicije Setha više ne pamti: „Zaboravila je što joj je Dada pričala, kao i jezik kojim je govorila. Isti onaj kojim je govorila i njena majka i koji je ona zauvijek zaboravila. Ali poruku je pamtila.“⁷⁵ Dakle folklor nema samo ulogu unutar sadržaja već je pomno izabrana literarna tehnika; on zapravo služi kao opor kolonijalnom ali i patrijarhalnom diskursu. Pérez-Torres se referira na H. Louisa Gatesa koji navodi kako su literarne strategije crnačkog pripovijedanja zapravo bile potrebne za njihovo društveno, političko i ekonomsko preživljavanje, a radi se o šalama, kodiranju i dekodiranju poruka. Nadalje, Gates zaključuje kako je „reći nešto a misliti potpuno drugo bila osnova za preživljavanje u opresivnoj zapadnoj kulturi.“⁷⁶ Nadalje, pripovjedač zapravo predstavlja zajednicu, a isto tako kroz naraciju povezuje sebe, slušatelje i okolinu te tako dakle stvara zajednicu koja se svojim glasom protivi „vladajućem narativu“.⁷⁷

No glas nije samo sredstvo izražavanja identiteta i identifikacije s grupom. On je nužno sredstvo izražavanja osjećaja, nezadovoljstva, sredstvo kojim se djeluje jednako kao i tijelom. Zato scenu u kojoj Sethi oduzimaju mlijeko a njezin joj muž Halle ne može pomoći ostavlja snažan dojam na Paula D koji zbog žvala u ustima ne može prijatelju niti pružiti utjehu.⁷⁸ Sloboda glasa i jezika stoga znači i slobodu tijela, a ta sloboda unatoč oslobođenju od ropstva još uvijek čini nedostižnom.

Mogli bismo reći kako je Drugi u kontekstu kolonijalizma u nemogućnosti da govori iz sebe ali isto tako i o sebi. Jedan je od presudnih trenutaka u Sethinom životu bio kada je načula kako učitelj govori djeci, dok su crtala crnce, kako ljudske karakteristike treba staviti na jednu, a životinjske na

⁷⁵ Morrison, str. 88.

⁷⁶ Pérez-Torres, str. 184.

⁷⁷ vidi Pérez-Torres, str.193. - 196.

⁷⁸ Morrison, str. 97.

drugu stranu.⁷⁹ Iako Seth prvotno nije ni znala što znače karakteristike, ta joj se slika zauvijek urezala u pamćenje i više nije bilo povratka natrag. Zamrzila je kulturu i ljude koji je analiziraju kao polu-čovjeka. Ovo je slikovit primjer kako ideologija vodećih postaje vodećom ideologijom, kako bi to rekli Marx i Engels, koja kontrolira opće znanje te kako barata binarnim opozicijama na temelju kojih se definira „drugost“, kao što je pokazalo istraživanje Orientalizma.⁸⁰ Bijela rasa (učitelj) služi kao moralni i obrazovni obrazac kojeg treba slijediti, dok afroamerička kultura služi kao model za proučavanje, seciranje i daljnju kontroliranu reprezentaciju i represiju, odnosno kako navodi Pérez-Terres, učitelj postaje govorni subjekt u robovlasničkom diskursu.⁸¹ Također, i Paul D je shvaćao kako bijelci crnce izjednačavaju s pavijanima, nastojeći iz njih izbiti tu džunglu koja im čini se živi ispod kože: „Ali nije to bila džungla koju su na ovo mjesto crnci donijeli u sebi sa nekog drugog mjesta (na kome se moglo živjeti). Ne, tu su džunglu bijelci u njima posadili. I ona je rasla. I širila se.“⁸² Ovaj primjer slikovito ukazuje na postkolonijalni problem reprezentacije drugog iz dominantne perspektive, odnosno stvaranja slike o drugome kroz binarne opozicije naspram samog sebe. Drugim riječima, crnci za bijelce nisu predstavljali ništa drugo doli suprotnost vladajućoj „civiliziranoj“, „boljoj“ kulturi, kulturi koju treba podrediti vlastitim pravilima ne shvaćajući kako time upravo potiču *džunglu* koju žele iskorijeniti.

⁷⁹ Morrison, str. 245.

⁸⁰ Loomba, str.45.

⁸¹ Pérez-Torres, str. 186.

⁸² Morrison, str. 251.

6.1.2. Reprerentacija prošlosti

Sljedeća je karakteristika postkolonijalne kritike reprerentacija prošlosti. Prethodno je u radu citiran Jorge de Alva koji zaključuje kako nema jedinstvene povijesti već sve ovisi o perspektivi gledanja, te tako Morrison nudi više glasova koji tumače događaje. Većina se likova u *Voljenoj* trudi usredotočiti na budućnost no prošlost je toliko teška da ju je teško prihvatiti i nemoguće zaboraviti. K tome, uporabom magijskog realizma u radnju ulazi drugi glavni lik, Voljena, koja kao fiktivni lik za Seth predstavlja manifestaciju prošlosti.⁸³ Voljenu dakle možemo shvatiti i kao duha iz prošlosti i samu prošlost koja traži da se o njoj govori i da postane prisutna u sadašnjosti, ljubomorno tražeći pozornost i vapeći za majčinom pažnjom. Njezinu bih poziciju čak nazvala trostrukim drugim, jer osim što je potlačena zbog spola i boje kože, potlačena je i od strane onih koji su dobili pravo na život i žive ovdje i sada, a ona neprestano nastoji ukazati na svoju prisutnost i prisiliti Sethu i ukućane da osvježe sjećanja kako bi i ona postala stvarna i živa a ne samo mučnina iz prošlosti. Prošlost je upravo ono od čega svi likovi u romanu nastoje pobjeći i stvoriti nekakvo danas ili pak sutra: „Nema boljeg načina da se započne težak svakodnevni posao: potiskivanje prošlosti.“⁸⁴ Kolektivno pamćenje⁸⁵, ili bolje reći zaboravljanje glavni je cilj protagonista, jer ono čega se sjećaju živi kao crv koji nagrizi i zadnju trunku nade. Međutim, stvaranje vlastitog identiteta nemoguće je ostvariti ako se zanemaruje prošlost, koliko god ona bolna bila. Paul D i Seth očajno traže neko novo sutra budući da im jučer nije donijelo ništa osim patnje, no naposljetku shvaćaju kako je prošlost nužna podloga za gradnju budućnosti.

⁸³ Pérez-Torres, str. 190.

⁸⁴ Morrison, str. 101.

⁸⁵ Kolektivno pamćenje može se izjednačiti s društvenim pamćenjem, a prema Hrvatskom strukovnom nazivlju, „temelji se na mehanizmima iskrivljavanja prošlosti kao što su selektivno izostavljanje ili sustavno prešućivanje zbivanja koja se ne uklapaju u postojeći društveni poredak ili preuveličavanje i uljepšavanje činjenica.“

Voljena se stoga, osim što je također dvostruki drugi, zapravo može smatrati personifikacijom onih „šest milijuna i više“ drugih, čiji se glas ne može čuti i čija se priča se ne prenosi.

Morrison koristi magijski realizam upravo kako bi ono što je potisnuto učinila tjelesnim i stvarnijim. Tako duh postaje dio Sethina života kao i života zajednice. Amali i Razmi naglašavaju kako je to sredstvo kojim se magijski realisti a time i Morrison koriste kako bi nanovo ispisali povijesne narative i time izazvali postojeće diskurse moći. Kao što je već naznačeno, Voljena predstavlja duha prošlost a Razmi i Amali zaključuju kako je ona veza između društvene i osobne memorije te predstavlja ne samo Sethinu prošlost već i prošlost zajednice.⁸⁶ Voljenu se dakle može različito tumačiti upravo zbog toga što prošlost doista nije jedna već mnogostruka, kako vjeruju pisci postmodernizma i postkolonijalizma. Prošlost ljudi u zajednici i same zajednice se međusobno isprepleću u košmaru rasne opresije i nasilja te Voljena svakoga od njih podsjeća na drugačiju patnju.

Iako Voljena predstavlja duha prošlosti, ta prošlost nije jedinstvena već uključuje dvije različite, pa čak i oprečne perspektive. Voljena, koja na tijelu nema ni jednog ožiljka crnu zajednicu podsjeća upravo na ožiljke koje nose na tijelu kao i u sjećanju. Seth je nosi sa sobom kamo god pošla, ali dok se ne suoči s njom i prihvati prošlost kao dio sadašnjosti Voljena ne može otići. Stoga afroamerička zajednica strepi od duha zbog toga što strepe od sebe samih, onih koji se ne mogu pomaknuti s mjesta zbog sveprisutne prošle traume. No s druge strane, bijelci ne mogu vidjeti Voljenu čime se dodatno naglašava razlika između dviju zajednica. Voljena ne pripada njima, ali svakako pripada njihovoj prošlosti, što si oni ne žele priznati pa stoga ni ne vide njezin duh. Potiskivanje prošlosti se dakle vidi na dvije razine. Prva se odnosi na traumu koju je

⁸⁶ vidi: Razmi i Amali, str. 117.

doživjelo afroameričko stanovništvo a koja se manifestira kao utvara kako bi se napokon s njome suočili, a druga na „zatvaranje očiju“ pred stvarnosti, odnosno na činjenicu kako bjelačko stanovništvo nije doživjelo opresiju pa je stoga ne razumiju ni ne prihvaćaju kao stvarnu. Ubrzo je voljena zaboravljena, nakon nekoliko uljepšanih priča koje su se kratko prepričavale jer „činilo im se da nije mudro sjećati se.“⁸⁷ Morrison dodaje kako su je zaboravili kao ružan san, no ponekad ih fotografija nekog prijatelja ili rođaka podsjeti na to lice ako dovoljno dugo gledaju u nju, stoga Voljena može predstavljati povijest onih *šest milijuna* ali i svakog pojedinačnog roba.

⁸⁷ Morrison, str. 342.

7. Voljena u okviru feminističke kritike

Tumačenje romana iz feminističke perspektive temeljit će se na povezivanju navedenih feminističkih teorija s pozicijom žene u privatnoj i javnoj sferi unutar romana. Budući da se radnja *Voljene* gradi oko odnosa majke i kćeri, neizbježno je govoriti i o prikazu majčinstva unutar kolonijalnog diskursa. Kada je u okolnostima ropstva muškarac morao napuštati kuću, lik je majke postao ključan za opstanak crnačke zajednice.⁸⁸ Tako afroamerička žena dobiva ulogu čuvara obitelji, loze i kuće, dakle biva nužno ograničena na privatnu sferu. Kao što smo već citirali Cixous, „žena je ili pasivna ili ne postoji“⁸⁹, a u ovom slučaju crna žena jest ili majka ili ne postoji. Međutim kako navode Ghasemi i Hajizadeh, Morrison preoblikuje koncept crnačkog majčinstva koje je „još samo jedan oblik ugnjetavanja crne žene i eksploatacija veze između majke i djeteta“⁹⁰ Ona Sethu oblikuje tako da je ne ograničava samo na majčinstvo, a niti majčinstvo ne ograničava isključivo na biološko.⁹¹ Morrison je nadalje nastojala prikazati „drugost“ ženskog porobljenog lika na način da se vrši nasilje upravo nad institucijom majčinstva. Majka, kao sveto mjesto, nerijetko i simbol narodnog identiteta, u *Voljenoj* trpi fizička i psihička maltretiranja. Gotovi su svi ženski likovi, majke, fizički odvojeni od svoje djece, a kada se Seth prisjeća svoje majke sjeća se najviše ožiljka od žiga u obliku kružića i križa, koji joj je služio kao sredstvo raspoznavanja u slučaju da je ne uspije prepoznati po licu nakon smrti. Proces žigosanja stoga ne predstavlja samo označavanje a time i vlasništvo nad čovjekovim tijelom, već bi mogao označavati i dehumanizaciju i deprivaciju od vlastitog identiteta gdje čovjek

⁸⁸ Ali, str.4.

⁸⁹ Moi, str.160.

⁹⁰ Ghasemi, Hajizadeh, str.1.

⁹¹ vidi Ghasemi, Hajizadeh, str.1

postaje samo oznaka. Stoga Seth, kada moli majku da i ona nju označi naprosto dobije 'šamar': „Nisam to tada razumjela sve dok i sama nisam bila žigosana.“⁹²

Seth, glavna protagonistkinja romana, primjer je dvostruke drugosti kao žena crnkinja pa su tako njezin glas i identitet primjer odsutnosti u prisutnosti. Pa ipak, Seth ne može potvrditi sve prototipe vezane uz ženski spol kao ni navedene binarne opozicije, ona je žena kako je opisuje Paul D, „sa čeličnim očima i nesavrtljivom kičmom“⁹³ Njezina je snaga gotova nalik muškarčevoj u brutalnim prikazima namještanja slomljenih kostiju psu kojeg je duh ozlijedio bacivši ga u zid. No kada nam Morrison predstavlja Sethin lik kao dvostrukog drugog, ona se ne ustručava jednako grubo prikazati opresiju nad objema sferama njezine ličnosti, ponekad i istovremeno. U sceni kada su muškarci uzeli njezino mlijeko, koje je nosila djetetu a bila ponovno trudna, najprije su je 'izmuzli' a kada se saznalo da je to ispričala gospođi Garner, dječaci su joj po naredbi učitelja išibali leđa. Ožiljak u obliku drveta na leđima nije sama nikada vidjela, ali čini se kako on stoji kao vječna uspomena na oduzimanje simbola majčinstva, ženstvenosti i sposobnosti da prehrani vlastitu djecu.

Drugi snažan ženski lik, Baby Suggs, jednako je razumjela gorčinu života nad kojim nema pravo sama upravljati te su svi koje je ikada voljela samo pijuni u igri „,Ono što je nazivala gadošću zapravo je bio šok od spoznaje da nitko nije prestao igrati damu iako su sad i njena djeca bila figure“⁹⁴. Ono što je zajedničko objema ženama, a i ostalim ženskim robovima jest činjenica da su nekada tijekom života morale koristiti svoje tijelo kao jedino sredstvo plaćanja. Voljena pak s druge strane predstavlja ženu kao iracionalnog drugog. Zbog nje, demonske žene, Paul D dodatno gubi svoju muškost, činom kojim su je prije on i ostali muškarci potvrđivali. Nakon što ga je Voljena nagovorila da spava s

⁹² Morrison, str. 87.

⁹³ Ibid. str. 24.

⁹⁴ Morrison, str. 42.

njim, on svaki put osjeća kako mora reći Seth i ispričati joj se, ali u takvim mu situacijama ponestaje hrabrosti. Ovdje je Voljena doista prikazana kao žena-demon, jer se Paul naprosto ne može oduprijeti njezinim čarima: „(...) i nije stvar u tome jebe li je ili ne, već to što u toj kući ne može ni ići kud ga je volja ni ostati gdje želi, a prijeti mu i opasnost da ostane bez Seth jer on nije dovoljno muško da se oslobodi pa mu je potrebna ona, Seth da mu pomogne, da zna za to, a i sramota ga je što ženu koju je želio zaštititi mora moliti da mu pomogne u tome, do sto đavola“⁹⁵. Njegov je muški autoritet pokoleban samim ulaskom Voljene u kuću, a sada ga dodatno potkopava ne dajući mu mogućnost da se odupre strasti i nagonima, tjerajući ga na iracionalnost, osobinu koja je inače pripisivana slabijem spolu. Voljena je demon koji dobije sve što poželi, njezina je dvostruka drugost gotovo prednost u okolnostima u kojima se nalazi, jer sve slabosti koje posjeduje okreće u svoju korist, doslovno crpeći snagu iz ljudi koji je okružuju. No Paul D, umjesto iskrenosti odabire reći Seth kako želi da zatrudni, nadajući se vjerojatno kako će time ponovno ostvariti ravnotežu. Iako je Seth zanesena idejom da ponovno osnuje obitelj s Paulom D, shvaća koliko odgovornosti i patnje žena nosi kada postane majkom. Ona ponovno mora dati sve od sebe da ostane na životu, radi drugog bića, a to ponekad, u njezinim uvjetima, nije sasvim jednostavno. „O gospode, spasi me, pomisli ona. Ukoliko nije bezbrižna, majčinska ljubav je ubojstvena.“⁹⁶ Paul D se zapravo osjeća viškom u kući, jer Seth, Denver i Voljenu vežu neraskidive i Paulu D pomalo neshvatljive veze.

Trudier Harris, proučavajući odnos usmene tradicije, mita i ženskog tijela naglašava kako je u romanu lik Voljene zapravo utjelovljenje demonskog, sotonističkog, upravo onako kako se u usmenim predaja i doživljavalo ženu- ili

⁹⁵ Morrison, str.165.

⁹⁶ ibid., str. 171.

kao božicu ili kao destruktivnu silu⁹⁷. Kada se na početku romana odvija sukob između muškog (realnog, razumskog) u liku Paula D, i demonskog ženskog duha u liku Voljene, početku pobjedu odnosi Paul D tjerajući duha iz kuće. Međutim, kada se Voljena useli k njima kao tjelesno i stvarno biće, iako jedini muškarac u kući, čini se kako Paul D gubi svoju moć. Denver, Seth i Voljena tada uspostavljaju neobjašnjivu vezu i zajedno tvore priču, svaka iz svoje perspektive. Gledajući Voljenu, Paulu se čini mu kako ona iz dana u dan blista poput listova jagode prije nego joj izniknu plodovi, a posebno sjaji kada zajedno sa Denver i Seth priprema stol za večeru. S druge pak strane, nakon prvotnog odmjeravanja snaga kada je Paul D po dolasku u kuću otjerao glasom njezin duh, sada je njegov utjecaj muškarca u kući sve neznatniji. Kada Paul D počne zamjerati Seth zbog prevelike privrženosti Voljenoj, ona mu odgovara: „Zamisli kako je to imati gdje spavati a da ti nitko svakog dana ne kida jetru jesi li to zaslužio(...) A ako ti ni to nije dovoljno, zamisli onda kako je to biti obojena žena i lutati putovima gdje te svaki božji stvor može zaskočiti“⁹⁸. Tri žene, međusobno povezane majčinskom ljubavlju, tvore zaseban diskurs unutar djela. Voljena uživa slušati priče koje joj Seth pripovijeda, a ovaj ženski trokut kako navodi Pérez-Torres zapravo funkcionira kao glas usmene predaje crnačke predkapitalističke zajednice, uklopljen u diskurs suvremenog romana.⁹⁹ Usmena predaja zapravo je strategija otpora prema dominantnoj naraciji zbog toga što se ne služi europskim bijelačkim diskursom koji je karakterističan za kolonizatorske tekstove, već se priča priča iz više isprepletenih perspektiva afroameričkih žena koje Morrison stoga čini prenositeljima usmene književnosti i čuvarice tradicije. Ghasemi, P. i Hajizadeh objašnjavaju kako je afroamerička literatura dugo bila na margini, a tek su je pisci poput Morrison krajem 20.

⁹⁷ Harris, str. 127.

⁹⁸ Morrison, str. 95.

⁹⁹ Pérez-Torres, str. 180.

stoljeća ponovno oživjeli. Korištenje tradicionalnih mitova služilo je za oživljavanje i ponovno uspostavljanje afroameričkog identiteta.¹⁰⁰

Kada se opisuje središnji događaj romana, dolazak učitelja s trojicom pomagača na mjesto Sethinog zločina, prizor se prikazuje postepeno, onako kako ga vide oni koji su ga zatekli. Možda se u ovom dijelu najbolje vidi usporedba Afroamerikanaca s animalnim i neciviliziranim, gotovo kao da učitelj i jahači odlaze u lov na divlje zvijeri. Oni su nepredvidivi, a čak i najmanji krivi potez mogao bi dovesti do toga da ubiju ono što su trebali dovesti živo, od čega neće imati koristi: „Za razliku od zmije ili medvjeda, mrtav crnja nije se mogao oderati pa da mu prodaš kožu niti je vrijedio koliko je težak“¹⁰¹. Nadalje, jedan se crnac glasao kao divlja mačka, a općenito su svi koji su vidjeli taj prizor stajali kao maloumni, sleđeni i ukopani od nevjerice. Osim mrtvih dječaka, za koje su se ponadali kako će ih odvesti i (pre)odgojiti na farmi, žena koja je bila na dobrom glasu po svom ponašanju i kuhanju, jednostavno je podivljala: „Učitelj je izgrdio sinovca i kazao mu da razmisli-kako bi se njegov konj ponašao da ga tako prebije, više nego što je potrebno da ga nauči pameti.“¹⁰² Ovdje bijelci naprosto objašnjavaju Sethino ludilo prevelikom količinom batina, nepodnošljivom fizičkom boli koju je žena pretrpjela i od koje joj se pomutila pamet. Iznova je uspoređuju sa životinjama, s psima koji izgube povjerenje nakon batina i odgrizu ti ruku. Pa ipak, njegova ljutnja nije plod njegove empatije i ljudskosti već činjenice kako je izgubio petero savršeno zdravih robova, gledajući ljudsko tijelo kao sredstvo ostvarivanja materijalne dobiti. Štoviše, bijelci su zaključili kako je takav čin samo dokaz kako je afroamerički narod vrsta koju treba pripitomiti kao i životinje, jer se upravo ovakvo što dogodi „(...) kad se malo takozvane slobode da ljudima kojima je prijeko potrebno vodstvo i staranje da se ne vrata ljudožderskom životu, koji su očito

¹⁰⁰ Ghasemi i Hajizadeh str. 1.

¹⁰¹ Morrison, str. 191.

¹⁰² ibid. str. 192.

više voljeli“.¹⁰³ Ovakvo se vjerovanje nadovezuje na prethodna pseudo znanstvena istraživanja i povezivanje fizionomije crnaca s kanibalima. Međutim, upravo je takav pristup naveo Seth da ubije vlastitu djecu, da ih po cijenu smrti zaštiti od života u kojem će patiti jednako kao i ona: „Nije moja dužnost da znam što je gore. Dužnost mi je da ih zaštitim od onoga za što znam da je užasno. I to sam napravila“¹⁰⁴

Čini se kako je unatoč dvostrukoj drugosti, protagonistica romana Seth utjelovljenje nepobjedive ženske snage i majčinske ljubavi. Ona sama sebe vidi kao moralnog pobjednika i iako potiskuje sva sjećanja vezana uz čin ubojstva, na kraju se suočava s Voljeninom prisutnošću i sama svoj čin opravdava neizmjernom majčinskom ljubavlju, kakvu muškarac ne može osjetiti: „Prejaka, kazao je. Moja ljubav je prejaka. Što on o tome zna? Za koga bi on život dao?“¹⁰⁵ Međutim, Morrison majčinstvo odbija prikazati majčinstvo isključivo kao glavnu svrhu ženina bivanja. Kao što je već spomenuto, ona čini upravo suprotno, preoblikuje koncept majčinstva u crnačkoj zajednici i unatoč snažnoj povezanosti majke i djeteta prikazuje taj odnos kao destruktivan. Majčino (Sethino) tijelo zapravo služi kao izvor eksploatacije za njenu kćer čak i mnogo godina nakon što je napustila njezinu utrobu: „Ali patnja je postala nepodnošljiva kad im je ponestalo hrane, pa je Denver gledala majku kako je se odriče-kako jede mrvice sa stola i štednjaka, struže ostatke kaše sa dna zdjele, jede korice, kože i ljuske.“¹⁰⁶ Dok Voljena raste, Seth se povlači u sebe i fizički gotovo nestaje, toliko je jaka njezina ljubav za dijete da se odriče svega, djelomično zbog majčinskog nagona a djelomično zbog presnažnog osjećaja krivice.

¹⁰³ Morrison, str. 193.

¹⁰⁴ *ibid.*, str. 210.

¹⁰⁵ *ibid.*, str. 257.

¹⁰⁶ *ibid.*, str. 303.

Naposljetku, Voljena ipak napušta tjelesno obličje i ostavlja Seth da se suoči sa sobom, no ovoga puta ona se ne mora ponovno suočavati s prošlosti. Ono što sada slijedi svakome od likova jest preispitati što je od njih nakon svega ostalo. Prošlost je prošla, pa se vratila i uzdrmala živote svakome od njih, a kada su se njom napokon suočili, preostaje im samo zapitati se :“Tko smo to mi?“ Setha je cijelog života bila žena, Afroamerikanka sa stigmom osuđene ubojice djeteta. No u ponovnom okršaju sa prošlosti, Morrison je tjera da shvati kako je njezin identitet čini puno od tjelesnih ožiljaka i duševnih rana. Na posljednjim stranicama romana Setha je pogođena posljednjim odlaskom Voljene, jer i dalje vjeruje kako je jedino vrijedno što je stvorila upravo njezino dijete, no Paul D je uvjerava u suprotno: „Setha, ti i ja imamo jučerašnjice više nego itko drugi. Treba nam neka sutrašnjica.(...) Ti si ono najbolje od tebe, Setha, ti.“¹⁰⁷ Smatram kako se upravo ovdje Morrison afirmira kao zagovarateljica ženskih i općenito ljudskih prava. Žena nije samo erotizirani objekt, majka i sluškinja te obilježja stečena rođenjem ne smiju određivati sudbinu. Također, identitet nije samo puki zbroj bioloških i društvenih određenja koje smo ranije analizirali, već se gradi kroz niz iskustava, emocija i međuljudskih odnosa.

U posljednjem dijelu romana, Voljena priča svoju priču na dva načina. Prvi je u obliku struje svijesti, njezina je priča neprekinuti slijed misli u kojima iznosi razmatranja o sebi, tijelu, majci, onostranome. Bez interpunkcija, njena je priča jednako neopipljiva i nestvarna kao i ona sama. U drugom se dijelu jednako košmarno isprepliću glasovi Denver, Voljene i Seth, te tako tvore priču *koja se ne prenosi*. Priča je to namijenjena kako autorica navodi, za 'šest milijuna i više', ali čini se kako je namijenjena još mnogima. Njezina se priča ne prenosi jer ju je bolno pričati, a istovremeno ju je nemoguće zaboraviti. Njezine stope se javljaju u blizini broja 124: „Ako bi neko dijete ili odrastao čovjek stali u njih, stope bi im odgovarale. Nek dignu nogu, i stope nestaju kao da nitko tuda

¹⁰⁷ Morrison, str. 340.

nikada nije prošao.“¹⁰⁸ Njezine stope dakle odgovaraju stopama svim afroameričkim i ne-afroameričkim drugih koji su bili prije nje i koji su došli nakon nje, jer Voljena nije samo utvara unutar romana, ona je povijest koja može progoniti dulje i bolnije od duha, a Morrison se potrudila da je ne zaborave.

¹⁰⁸ Morrison, str. 343.

8. Narativna struktura djela

Rafael Pérez-Torres se govoreći o odsutnosti i prisutnosti u Voljenoj referira na Henryja Louisa Gatesa te naznačuje kako je „crno“ u zapadnom europskom diskursu izjednačeno s „praznim“. To znači kako je u odnosu na dominantan europski diskurs, afroamerički zapravo izjednačen sa šutnjom. Dakle, da bi se identificirala crnačka kultura potrebno je izaći iz postojećeg kanona i prilagoditi se drugačijem. Stoga se Morrisonin pokušaj da eksperimentira drugim narativnim tehnikama može smatrati postmodernim a ujedno i postkolonijalnim s obzirom na cilj njezinog preoblikovanja slike povijesti. To prvenstveno čini jezičnim izrazom: prihvaća i usmenu tradiciju i pisani diskurs, prelazi s pripovjedača u trećem licu na sveznajućeg, a zatim i na unutarnji monolog, često ponavlja riječi.¹⁰⁹ Također, naglasak je stavljen na procesu reinterpetacije, što je ključno kada se radi o afroameričko književnosti upravo zbog navedenih razloga. Pérez-Torres također naglašava kako je upravo redefiniranje i preispitivanje dokaz kako se ukazuje na povijest nije ništa drugo osim narativa. Kao što je već navedeno, ovakav se diskurs zasniva na čestim igrama riječi i preoblikovanju značenja, kao primjerice činjenica da je Baby Suggs pred kraj života očarana i opsjednuta bojama, no to samo naglašava nedostatak istih u njihovim sivim životima.¹¹⁰ Igre riječi dakle pripadaju crnačkome diskursu te nas jednako kao odnos odsutnosti i prisutnosti navode na udaljavanje od klasičnog diskursa. U tekstu se nadalje naracija često odvija pomoću ponovnog prepričavanje jedna priče samo iz druge perspektive što stvara kritički moderni pastiš¹¹¹. No Pérez-Torres naglašava kako roman nije samo pastiš različitih narativnih formi već se ovdje sjedinjuju različiti diskursi i njihove socijalne značajnosti. Kao što je već spomenuto, u naraciji nalazimo suvremene, postmoderne elemente ali i težnju da ono tradicionalno ne bude više marginalno.

¹⁰⁹ Pérez-Torres, str. 180.

¹¹⁰ Pérez-Torres, str. 184.

¹¹¹ *ibid.* str. 194.

Štoviše, zbog pokušaja da se preoblikuje vladajući narativ i stvori ravnopravan, Voljenu možemo smatrati metanarativom.¹¹²

¹¹² Pérez-Torres, str. 198.

9. Zaključak

Roman *Voljena* Toni Morrison problematizira društvene odnose unutar afroameričke zajednice te njezin odnos naspram dominirajuće bjelačke. Glavni su likovi tumačeni prema kolonijalnom i postkolonijalnom konceptu drugog, odnosno prema ideji o supremaciji bijelog muškarca. Glavni lik Sethe poslužio je za kao predložak za analizu drugosti, budući da je kao afroamerička žena podložna ugnjetavanju od strane drugog spola i druge rase, što se često odvija i simultano. Morrison, žena koja piše o ženi tako za psihologizaciju lika zapravo koristi njezinu prošlost, koju se nastoji potisnuti, sadašnjost koja je jednako teška i budućnost za koju se čini kako je nema. Takav pristup čini djelo puno emocionalnog naboja te se bez obzira na njezinu vještinu baratanja riječima čini kako se vrijednost djela zapravo krije između redaka. Možda je to tako upravo zbog odnosa odsutnosti i prisutnosti na kojem Morrison temelji djelo, navodi nas na čitanje skrivenih poruka i potiče empatiju s glavnim likovima. Osim Sethe, i ostali likovi pate pod teretom drugosti, i muška i ženska tijela postaju podlogom za izživljavanja, a od rođenja ih se psihički priprema za sudbinu Drugoga. Međutim Morrison zastupa te karaktere koji nemaju svoj glas i zato im daje svoj, progovara perspektivom svakoga od njih. Koristeći fantastične elemente zajedno sa realističnim pristupom bičevanju, silovanjima i nasilju tvori poseban narativ u kojem na ne postoji vrijeme već se likovi vrte u kontinuumu između prošlosti koja ih goni i budućnosti koja se čini predalekom. Vraćanje *Voljenje* stoga predstavlja ponovnu prisutnost prošlosti o kojoj je bilo teško govoriti a naposljetku se s njom moralo i fizički suočiti. Opisujući život dvostrukog drugog, kako sama Morrison tvrdi, osjećala se kao da joj je ropstvo poznato i kao da je osvaja, te je željela da se ono zaista i osjeti, željela je pretočiti povijest

u osobu.¹¹³ Koristeći postkolonijalni diskurs i postmoderne elemente, uz snažni ženski glas možemo se složiti kako je upravo je u tome i uspjela.

¹¹³ Duvall, str. 121.

Sažetak

Tema ovoga rada je problematika dvostruke drugosti u romanu *Voljena* Toni Morrison. Dvostruka se drugost najprije tumačila kroz termine kolonijalizma, imperijalizma i postkolonijalizma, koji su zatim dali podlogu za tumačenje društvenih okolnosti opisanih u djelu. Drugost u romanu odnosi se na rasnu diskriminaciju jednako kao i spolnu. Dok muški likovi predstavljaju Drugog, glavni lik Sethe predstavlja dvostrukog drugog te se tako analiza usredotočila ponajprije na njezin lik. Nakon prvog poglavlja u kojem se definiraju termini, sljedeća se zasebno bave postkolonijalnim diskursom i ideologijom u kojem objašnjavaju povezanost ideologije i društvenih činjenica, kao i književnih tehnika koje zamjećujemo u romanu. Osnovica je svih rasnih ideologija temeljena na opozicijama koja obuhvaćaju biološke i kulturne razlike između Europljana i afričkog naroda. Iduće poglavlje bavi se feminističkom kritikom te daje pregled feminističkih proučavanja vezanih uz ženski glas, žensko pisanje i položaj žene unutar patrijarhata. Te su teoretske odrednice dalje poslužile za analizu romana *Voljena* u kojem nalazimo utjecaje navedenih postavki Morrison možemo smatrati zagovarateljicom ljudski prava koja se kroz ono što najbolje poznaje, književnost bori za glas onih koji ne mogu ili ne žele više govoriti.

Ključne riječi

kolonijalizam, postkolonijalizam, drugost, rasa, feminizam, odsutnost, prošlost

Izvori

1. Morrison, T. 2013. *Voljena*. Beograd: Laguna

Literatura

1. Ali, H. 2013. *Gender Analysis in Toni Morrison's Beloved and Sula*, Middle-East Journal of Scientific Research 16 (10): 1419-1423.
2. Bottomore, T. (ed). 1983. *A dictionary of Marxist Thought*, Oxford: Basil Blackwell
3. Burzyńska A. i Markowski M.P. 2006. *Književne teorije 20.veka*. Beograd: Službeni glasnik.
4. Čale Feldman, L. i Tomljenović, A. 2012. *Uvod u feminističku književnu kritiku*, Zagreb: Leykam International
5. Duvall, J.N. 2000. *The identifying fiction of Toni Morrison*, New York: Palgrave
6. Farshid, S. 2012. *Reclamation of the Exploited Body in Toni Morrison's Beloved*, International Journal of Social Science and Humanity, Vol. 2, No. 6
7. Ghasemi, P. i Hajizadeh, R. 2012. *Demystifying the Myth of Motherhood: Toni Morrison's Revision of African-American Mother Stereotypes* International Journal of Social Science and Humanity, Vol. 2, No. 6
8. Harris, T. 1999. *Beloved: Woman, Thy Name is Demon*, New York: Oxford University Press
9. Łobodziec ,A. 2012. *Toni Morrison's discredited Magic-Magical Realism in Beloved Revisited*, Brno Studies in English, Vol.38, No.1
10. Loomba, A.1998. *Colonialism/ Postcolonialism*, London: Routledge
11. Moi, T. 2007. *Seksualna/ tekstualna politika*, Zagreb: AGM

12. Pérez-Torres, R. 1999. *Between Presence and Absence*, New York: Palgrave
13. Razmi, M. i Jamali, L. 2012. *Magic(al) Realism as Postcolonial Device in Toni Morrison's Beloved*. *International Journal of Social Science and Humanity*, Vol. 2, No. 5.
14. Said, E.W. 1978. *Orientalism*, London and Henley: Routledge and Kegan Paul

Internetski izvori

1. Weber, J.L., *American Civil War*, Encyclopaedia Britannica, dostupno na: <http://www.britannica.com/event/American-Civil-War> (13.9.2015.)
2. Struna-hrvatsko stručno nazivlje, dostupno na: <http://struna.ihjj.hr/naziv/kolektivno-pamcenje/24744/> (13.9.2015.)